

РОЗДІЛ 6

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.95:347.951

ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ ПОНЯТТЯ «РІШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ»

SPECIFIC FEATURES OF THE DEFINITION OF ADMINISTRATIVE COURT JUDGMENTS

Боднар С.В.,

*викладач кафедри правознавства
Вінницького фінансово-економічного університету*

Статтю присвячено вивченню поглядів на такий важливий аспект адміністративного судочинства, як визначення ознак рішень правосуддя, різноманітних і відмінних за своєю суттю та формою процесуальних документів. З'ясовано відмінності та характерні ознаки понять «рішення суду» та «судове рішення». Визначено можливість використання кваліфікаційних ознак рішень адміністративного суду при формуванні зводу ознак і кодифікації судових рішень.

Ключові слова: судове рішення, ознаки поняття, адміністративний суд, судочинство.

Статья автора посвящена изучению взглядов на такой важный аспект административного судопроизводства, как определение признаков понятия решений правосудия, различных и отличных по своей сути и форме процессуальных документов. Выяснены различия и характерные признаки понятий «решение суда» и «судебное решение». Определена возможность использования квалификационных признаков решений административного суда при формировании свода признаков и кодификации судебных решений.

Ключевые слова: судебное решение, признаки понятия, административный суд, судопроизводство.

The author's article is devoted to the study of views on such important aspect of administrative law as defining attributes of making justice decisions of procedural documents, which are different in nature and form. Specific features and marking out peculiarities of definitions of "judgment" and "court decision" are clarified. Using of qualification features of decisions of an administrative court at formation of corpus of features and codification of court decisions is defined.

Key words: judgment attributes of concept, Administrative Court, proceedings.

Постановка проблеми. Відомо, що в умовах демократизації суспільних відносин адміністративні заходи повинні бути спрямовані на утвердження в національній правовій науці та практиці адміністративного судоустрою сучасних європейських цінностей і наближення новоствореної адміністративної судової практики до міжнародних стандартів і демократичних засад в її діяльності.

Виходячи з цих безперечних вимог, адміністративне судове рішення ми розглядаємо як ключову проблему практики, особливий соціально-правовий феномен, який уособлює певною мірою базові характеристики суспільства та гарантії захисту інтересів громадян.

Необхідно відзначити, що судові органи не мають достатньою мірою науково обґрунтованих ознак поняття судового рішення. Особливо складно цей процес відбувається тоді, коли законодавство, яке регулює спірні відносини, є суперечливим і нечітким, а етичний бік справи допускає різні оцінки ознак поняття судових рішень. Ось чому питання наукового визначення ознак поняття рішення однієї зі складових частин адміністративного судочинства є актуальним і потребує розробки та постійної уваги як на практичному, так і на законодавчому рівні.

Метою статті є аналіз і визначення поняттєвих ознак рішення адміністративного суду, його елементів і складових, а також динаміки розвитку.

Стан дослідження. У науковій літературі та в публікаціях точиться дискусія навколо того, що законодавчо не закріплено основні критерії оцінки та визначення поняття судового рішення, у результаті судові органи не мають чітких рекомендацій і науково розроблених критеріїв з цього приводу.

У різні періоди проводилися дослідження цієї категорії в системі різного роду судочинства, зокрема наукові роботи українських і зарубіжних вчених В.Б. Авер'янова, О.А. Банчука, Є.Б. Кубка, Р.О. Куйбиди, В.Г. Перепелюка, В.С. Стеваніка, М.Й. Штефана та багатьох інших.

Проте в науковій літературі все ж таки недостатньо повно досліджена категорія «судове рішення», не повною мірою розкрита методологія їх класифікаційних ознак. Не проводилось також комплексне дослідження особливостей адміністративно-правових відносин у сфері адміністративної судової юрисдикції, не існує комплексних досліджень і розробок сутності адміністративних судових рішень окремих категорій справ з часу діяльності адміністративної судової системи.

Виклад основного матеріалу. Критичний аналіз наукових підходів, різних думок вчених щодо інтерпретації поняття «судове рішення» здебільшого зводиться до окремих суперечливих положень щодо розуміння цієї науково важливої категорії та розглядається як загальна назва актів застосування права, найважливіший акт правосуддя, правовий (правозастосовний) акт. У Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) 2011 року [1, с. 67] відзначається, що судове рішення – найголовніша назва актів застосування права, яким суд вирішує те чи інше питання. Часто терміни «судове рішення» і «рішення суду» подаються як синоніми: визначають загальну назву акту застосування права судом. Як видно, термін «судове рішення» у законодавстві чітко не визначено.

На підставі аналізу та юридичного тлумачення правозахисних актів з позиції позитивного права дозволив автору вийти за межі закритого кола однорічних, лише юридичних явищ і використати основи та передоснови права з визначення категорії «судового рішення», його складових елементів, а також динаміки розвитку.

Як трактується в юридичній літературі, що ефективним методом захисту громадян може слугувати розробка ознак обґрунтованості судових рішень [2, с. 253; 3, с. 171]. З цього приводу Н.Б. Болотіна зазначає класифікаційні ознаки судових рішень відповідно до юридичної відповідальності [4, с. 121]. У навчальному посібнику «Основи адміністративного судочинства та адміністративного права» [5, с. 353] розглядаються нормативно-правові акти – рішення, дію яких поширено на невизначене або визначене загальними ознаками коло осіб, виділені ознаки делегованих повноважень для прийняття рішень, наголошується на визначенні хоча б рамкових критеріїв для оцінювання рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних структур, що характеризує відсутність повноти характеристики класифікаційних поняттєвих ознак рішення суду.

На підставі аналізу суспільної думки судове рішення можна розглядати як загальну назву актів застосування права, якими суд вирішує те чи інше питання [2]. Така глобальна інтерпретація судового рішення вимагає застосування нових підходів до формування основних вимог, яким воно має відповідати як акт правосуддя та як процесуальний документ, а також формування у суддів, авторів судових рішень, нових навичок у написанні текстів. У цьому плані є відповідні прогалини. Насамперед це стосується термінології поняття рішення як матеріального та процесуального судового правового акту. У літературних джерелах існують поняття «судове рішення» та «рішення суду». Постановою Пленуму Верховного суду України «Про судове рішення» від 29 грудня 1979 року № 11 визначено, що судове рішення є найважливішим актом правосуддя, покликаним забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини, правопорядку та здійснення проголошеного Конституцією принципу верховенства права.

Постанова пленуму Вищого адміністративного суду від 20 травня 2013 року № 7 визначає «судове рішення» як акт правосуддя, ухвалений згідно з нормами матеріального та процесуального права, який відповідно до Конституційних засад і принципів адміністративного судочинства є обов'язковим до виконання на всій території країни. Однак таке формування не розкриває суті рішення.

У «Настільній книзі судді» 2007 р. судове рішення визначається як правовий (правозастосовний) акт, прийнятий судом на основі нормативно-правового акту, який має разовий характер та є обов'язковим до виконання. У науково-практичному коментарі КАСУ 2011 р. випуску визначено: «Судове рішення – найголовніша назва актів застосування права, яким суд вирішує те чи інше питання», таке ж визначення терміну «судове рішення» надає навчальний посібник «Основи адміністративного судочинства та адміністративного права» під редакцією Р.О. Куйбиди і В.І. Шишкіна 2006 р. Як видно, термін «судове рішення» у законодавстві чітко не визначено, як і не має визначення «рішення суду». В адміністративному судочинстві, як і в Конституції України (частина 5 статті 124, пункт 9 частини 3 статті 129) терміни «судове рішення» та «рішення суду» подаються як синоніми та визначають загальну назву акту застосування права судом [6, с. 80].

Якщо розглядати поняття «судове рішення» відповідно до КАСУ, бачимо, що воно містить визначення видів судових рішень залежно від форми, способу прийняття, обсягу вирішення в них питань, юридичних наслідків і подається у вигляді постанови та ухвали [5]. Якщо вдаватись у їх визначення, то постанова й ухвала є різновидами судового рішення.

Рішення адміністративного суду в загальному плані – це акти правосуддя у справі, які ґрунтуються на встановлених в судовому засіданні ознак і застосування норм матеріального і процесуального права. Суть судового рішення опосередковується метою і завданням процесуального права, визначається тим, що воно об'єктивно є в реальній дійсності серед активів органів суду та інших органів держави. Його функції витікають із завдань судочинства, з особливостей правосуддя, застосування норм права до фактичного складу правового питання, предмету дослідження адміністративного суду.

Отже, рішення виступає процесуальним актом, який підсумовує діяльність адміністративного суду з розгляду та вирішення справи по суті. У рішенні відбувається вся проведена судом діяльність щодо дослідження й оцінки доказів зі встановлення юридичних фактів, а також застосування норм права до конкретних правовідносин та їх суб'єктів. Суть самого судового рішення полягає ще й у тому, що воно спрямоване на захист прав і законних інтересів громадян, підприємств, установ і організацій. Проте на практиці судові рішення не завжди з об'єктивних і суб'єктивних причин достатньою мірою виконують ці функції.

З огляду на методологію досліджень Ю.С. Педька приходимо до висновку, що рішення адміністративного суду – це:

1. Акт адміністративного правосуддя, що характеризує юридичну природу даного рішення.

2. Акт застосування права, який передбачає чітко визначену, обумовлену фактичними обставинами справи правову позицію адміністративного суду, що відображає законодавче врегулювання питань кваліфікування конкретної справи, яке здійснюється шляхом застосування відповідних матеріальних та процесуальних положень адміністративного права. Хоча за судовим рішенням (взагалі) в літературі визначаються якості юридичного факту, який викликає виникнення, зміну чи припинення правовідносин, однак судові рішення не створює норм права і не регулює правовідносин окремо від норм матеріального права.

3. Процесуальний документ. У якості процесуального документа судові рішення формалізує процес вирішення адміністративної справи та її правові наслідки. Тобто як процесуальний документ рішення адміністративного суду за змістом поєднує в собі загальні функціональні юрисдикційні характеристики адміністративного судочинства (питання вирішення адміністративної справи та правозастосування) і окремі інформаційно-роз'яснювальні питання, вказівка на які створює повне уявлення про процесуальні аспекти провадження у справі (наприклад, найменування сторін, суду, строків і порядку оскарження рішення тощо).

На підставі досліджень пропонується в адміністративному судочинстві розуміти «судове рішення» так: це найзагальніший акт правосуддя, процесуальний документ застосування адміністративного права, яким адміністративний суд вирішує те чи інше питання. Водночас, на відміну від ЦПК та ГПК, КАСУ містить визначення видів судового рішення (ст. 158), у ньому розкриті поняття постанови та ухвали, що дає змогу вести мову про різновиди судових рішень залежно від форми, способу прийняття, обсягу вирішених у них питань, юридичних наслідків тощо. За цим «критерієм» постанова – це письмове або усне рішення суду будь-якої інстанції в адміністративній справі, у якому вирішуються вимоги адміністративного позову та інші процесуальні питання.

Залежно від інстанційної підсудності справ до постанов належать: постанови суду першої інстанції (місцевих загальних судів як адміністративних судів, адміністративного суду як суду першої інстанції у випадку, встановленому КАСУ, якими вирішується адміністративний позов); постанови суду апеляційної інстанції (апеляційних адміністративних судів, Вищого адміністративного суду), якими вимоги апеляційної скарги вирішуються одночасно з адміністративним позовом; суду касаційної інстанції: Вищого адміністративного суду України, якими вимоги касаційної скарги вирішується одночасно з адміністративним позовом; Верховного Суду України, яким вирішуються вимоги скарги за винятковими обставинами або вимоги такої скарги одночасно з вимогами адміністративного позову.

Стаття 158 КАСУ визначає, що судові рішення, яким суд вирішує спір по суті, за формою зовнішньо-

го вирішення постанови може мати лише письмову форму. Виходячи з цих реалій, у п. 12 ст. 3 КАСУ введено визначення постанови адміністративного суду – це письмове рішення суду будь-якої інстанції в адміністративній справі, у якому вирішуються вимоги адміністративного позову. Відповідно до п. 13 ст. 3 КАСУ ухвала – це письмове або усне рішення суду будь-якої інстанції в адміністративній справі, яким вирішуються питання, пов'язані з процедурою розгляду адміністративної справи, та інші процесуальні питання. Тобто ухвалами є судові рішення будь-якої інстанції щодо вирішення процедурно-процесуальних питань розгляду адміністративного спору про прийнятність, вирішення клопотань, вчинення процесуальних дій тощо; апеляційної інстанції – апеляційних адміністративних судів, Вищого адміністративного суду України, якими вирішуються лише вимоги апеляційної скарги; касаційної інстанції – Вищого адміністративного суду України, яким вирішуються лише вимоги касаційної скарги. Різновидом ухвал є окремі ухвали суду, які мають на меті усунення виявлених у процесі розгляду адміністративного позову порушень закону.

У п. 2 ст. 158 КАСУ визначено, що судові рішення у формі ухвали, якими суд зупиняє чи закриває провадження у справі, залишає позовну заяву без розгляду або приймає рішення щодо інших процесуальних дій, клопотань. При цьому не уточнюється, у якій формі – письмовій чи усній. У цьому є протиріччя між визначенням ухвали п. 13 ст. 3 та п. 2 ст. 158 КАСУ, оскільки за наслідками розгляду апеляційних і касаційних скарг ухвали викладаються виключно в письмовій формі.

Виходячи з цих реалій, автор уточнює визначення поняття ухвали в значенні адміністративного судочинства: ухвала – це письмове або усне рішення адміністративного суду в залежності від судової інстанції процесуальних питань та процедури розгляду адміністративної справи.

Викладаються ухвали окремим письмовим документом щодо залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви, відкриття провадження в адміністративній справі, об'єднання та роз'єднання справ, забезпечення доказів, визначення розміру судових витрат, продовження та поновлення процесуальних строків, передачі адміністративної справи до іншого адміністративного суду, забезпечення адміністративного позову, призначення експертизи, виправлення описок і очевидних арифметичних помилок, відмови в ухваленні додаткового судового рішення, роз'яснення постанови, зупинення провадження у справі, закриття провадження у справі, залишення позовної заяви без розгляду та з інших питань, які вирішуються поза судовим розглядом.

За юридичними наслідками рішення адміністративного суду, на відміну від інших судів, можуть відображати законодавчі заходи про присудження; про виконання або утримання від виконання певних дій, рішення про визнання; про наявність або відсутність правовідносин; конститутивні рішення; про перетворення правовідносин, тобто їх припинення або

зміну, та інші заходи державного значення, що вирізняє адміністративні суди у всій системі судочинства України.

Відомо, що в системі адміністративного судочинства існують ще й органи управління судами та процесом судочинства. Тому і виникає питання, як розуміти в цьому плані термін «управлінське рішення», яке трактується як свідомий акт організуючої діяльності суб'єкта управління, пов'язаний з вибором мети дії, а також шляхів, способів і засобів їх дослідження. Можливо, в цій ситуації для керівних органів треба ввести інше поняття. Але це справа подальших досліджень. Тим більше, що органи місцевого самоврядування теж приймають рішення, і виходить, що суд приймає судові рішення на рішення органів самоврядування. Отже, над цим тяжіють більшою чи меншою мірою застарілі догми, а також нові більш високі вимоги в нових умовах суспільних і політичних перетворень, а також у питаннях скасування протиправних нормативних чи індивідуальних актів управління.

Отже, суть рішення суду опосередковується метою та завданням процесуального права щодо форми і його змісту, визначається тим, що воно об'єктивно є в реальній дійсності серед активів органів суду, а його функції витікають з завдань адміністративного судочинства, особливостей правосуддя, застосування норм права, предмету дослідження, а характеризується рішення своєю невизначеністю, що зумовлено неповнотою адміністративного правового регулювання.

Висновки. Дослідивши чисельність і змістовність розгляду процесуальних питань адміністративної юрисдикції, приходимо до висновку, що в цьому органу правосуддя та в адміністративно-правовій науці не було єдності у поглядах щодо форми, змісту рішень, а також щодо розгляду судових справ і

оголошення рішень і вимог до нього. Ситуація пояснюється багатьма чинниками, серед яких виділяється «нетрадиційність» адміністративного процесу порівняно з іншими різновидами юридичного правосуддя, обумовлюється також прийняттям адміністративними судами різноманітних і відмінних за своєю суттю та формою процесуальних документів. За цих умов практика змушена діяти імперативним шляхом, що не завжди є продуктивним.

У рамках нової наукової адміністративної судової парадигми форма і зміст нами розглянута як вимога, що спроможна відкрити нову реальність, не посиляючись на старі догми, а на нову реальність дисциплінарної семантики.

Розкриття сутності кваліфікаційних ознак рішень дають методологічну основу адміністративну суду плідно виконувати адміністративно-процесуальні права з раціонального врегулювання різноманітних ситуацій у контексті існування різних інтересів суб'єктів права та їх прояснення в законності й обґрунтуванні прийнятих судом постанов і ухвал при розгляді справ, а також для формування зводу ознак, що може бути основною інкорпорації та кодифікації судових рішень.

Слід також зауважити, що рішення адміністративного суду потребують обґрунтованості, вмотивованості та врегулювання єдиного поняття у всій адміністративно-судовій системі. Приходимо до висновку, що більшість питань стосовно недоліків в оцінці якості рішень мають не винятковий характер, трактування понять рішень не виключають колізій у правових нормах, їх складових і нерідко зводяться до аналогій інших галузей права, а не до наукового трактування, що потребує вироблення підходів до внесення змін та доповнень до законодавчих актів адміністративного судочинства у трактуванні поняття «судове рішення».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 16 вересня 2011 р. – К. : ЦУЛ, 2011. – С. 67.
2. Адміністративна юстиція: європейський досвід та пропозиції для України. / Авт.-упор. І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда ; ред. В.О. Шишкін. – К. : Факт, 2003 – С. 253.
3. Адміністративне право України, академічний курс : [підруч.] : в 2 т. – Т. 1. Загальна частина / ред. В.Б. Авер'янов. – К., 2004. – С. 171.
4. Болотіна Н.Б. Про класифікацію ознак юридичної відповідальності /Н.Б. Болотіна. // Право України. – К. : Мінюст України, 1999. – № 7. – С. 121–123
5. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права : [навч. посібник] / за заг. ред. Р.О. Куйбіди, В.І. Шишкіна. – К., 2006. – С. 353.
6. Конституція України від 28 серпня 1996 року. – К. : Просвіта, 1996. – С. 80